

УДК 343.9(477)

DOI: 10.31359/2312-3427-2020-3-238

Д.О. Грицишен, д-р екон. наук, професор
Заслужений економіст України, декан факультету публічного
управління та права

Державний університет «Житомирська політехніка»

СУЧАСНИЙ СТАН ПОШИРЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ ЯК ФАКТОРУ ЗАГРОЗИ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ

У статті зазначено, що економічна злочинність власне є фактором розвитку соціально-економічних відносин і виступає продуктом соціально-економічного розвитку держави. Запропоновано оцінити симптоми проблеми державної кримінальної політики в сфері запобігання та протидії економічній злочинності через оцінку поширення економічної злочинності в Україні та вивчення задоволеності економічних інтересів стейкхолдерів. Проаналізовано кількість економічних злочинів в Україні за період 2008-2017 рр. Досліджено регіональний розподіл економічних злочинів, які скоєні в кіберпросторі за 2016-2017 роки та визначено, що найбільша їх кількість здійснена у м. Київ, у Львівській області та Миколаївській області. Представлено кількісний аналіз економічних злочинів за їх видами відповідно до Кримінального кодексу України. Зроблено висновки, що в Україні найбільше економічних злочинів було здійснено у напрямках ухилення від сплати податків та зборів, зайняття гральним бізнесом та виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою використання при продажу товарів, збуту або збут підроблених грошей. Оцінено динаміку досудового розслідування кримінальних впроваджень за економічними злочинами та економічні наслідки економічної злочинності в Україні. Представлено види економічних злочинів з якими зіштовхувалися вітчизняні суб'єкти господарювання, з яких виділено 5 найсуттєвіших в Україні, а саме: кіберзлочини, шахрайство у сфері управління персоналом, незаконне привласнення майна, шахрайство у сфері закупівель і хабарництво та корупція. Здійснено опитування щодо отриманих фінансових збитків підприємствами від найбільш суттєвих економічних злочинів та видів економічних злочинів, які були реалізовані через кібератаки.

Ключові слова: економічна злочинність, злочин, кібератака, державна кримінальна політика, безпека.

Постановка проблеми. Однією із складових пошуку та вивчення симптомів суспільної проблеми – економічної злочинності, що може стати проблемою державної кримінальної політики в сфері запобігання та протидії економічній злочинності є оцінка власне економічної злочинності та її впливу на економічні інтереси внутрішніх та зовнішніх стейкхолдерів. Варто зауважити, що економічна злочинність власне як є фактором розвитку соціально-економічних відносин так і виступає продуктом соціально-економічного розвитку держави. «Історичність і дискусивність кримінальної політики як феномена політичної ідеології, який не так є продуктом соціально-економічного розвитку, але швидше сам впливає на соціальну дійсність і в деякій мірі формує її. Є соціально-правова реальність, що включає позитивне право і є відображенням цієї реальності в індивідуальній і правовій свідомості, в останньому випадку мова йде про вчення, теорії кримінальної політики, яка, в свою чергу визначає офіційну ідеологію, що проводиться в законодавстві і в правозастосуванні уповноваженими суб'єктами уповноваженими владою» [1]. Таким чином, пропонуємо оцінити симптоми проблеми державної кримінальної політики в сфері запобігання та протидії економічній злочинності через оцінку поширення економічної злочинності в Україні та вивчення задоволеності економічних інтересів стейкхолдерів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значене питання розглядалося в працях вітчизняних та зарубіжних вчених: Андрущенко І.Ю., Веприцький Р.С., Пельзес Е. (Pelsez E.), Кендалл Р. (Kendall R.), Серіо М. (Serio M.), Накадзима К. (Nakajima C.), Альба Р.М. (Alba R.M.), Ван Зіл Ф. (Van Zyl F.), Феррейра Б. (Ferreira B.R.), Кванса Е.К. (Quansah E.K.), Бовен Дж. Е. (Bowen J.E.), Арваніти Т.М. (Arvanites T.M.), Хаклер Дж. (Hackler J.), (Mackenzie R.), Закалюк А.П., Користін О.Є., Бортник С.М., Нікітін Ю.В., та інші. Праці зазначених вчених є вагомим внеском у забезпеченні та зміцненні національній безпеці, а також протидії економічної злочинності в Україні.

Формулювання цілей статті. Метою даної публікації є визначення сучасного стану поширення економічної злочинності в Україні як фактору загрози національній безпеці.

Виклад основного матеріалу. Питання оцінки сучасного стану економічної злочинності в Україні здійснимо на основі кількісної офіційних даних Міністерства внутрішніх справ, Національної поліції України, Генеральної прокуратури України. Зокрема, шляхом застосування методів статистичного дослідження нами отриманні

наступні результати щодо кількості економічних злочинів в Україні за період 2008-2017 рр. (рис. 1).

Відповідно до представлених даних найбільша кількість економічних злочинів припадає на 2013 р. – 11104. Загалом із 2008 р. по 2013 р. спостерігається негативна динаміка до збільшення кількості зареєстрованих економічних злочинів. Лише в 2014 р. кількість економічних злочинів різко впала до 8418 і почала поступово падати.

Рис.1. Кількісний аналіз економічної злочинності в Україні в динаміці (2008-2017 рр.)

Вивчаючи офіційні дані щодо видів економічної злочинності та способів їх учинення було виявлено, що більшість із них були здійснені через використання комп'ютерних технологій, що представлено на рис. 2.

Проаналізувавши регіональний розподіл економічних злочинів, які скоєні в кіберпросторі можна стверджувати, що середня їх кількість по регіонах України становить 20-25 злочинів протягом досліджуваного періоду. Найбільша кількість економічних злочинів у 2016 р. була здійснена у м. Київ (155 злочинів), Львівській області (150 злочинів) та Миколаївській області (130 злочинів). Простежується різке зростання кількості злочинів у Чернівецькій області з 58 у 2016 р. до 209 у 2017 р., що є найвищим показником по регіонах України. Загалом, кількість економічних злочинів у 2017 р. порівнюючи з статистикою 2016 р. скорочується в усіх інших регіонах, що є позитивним.

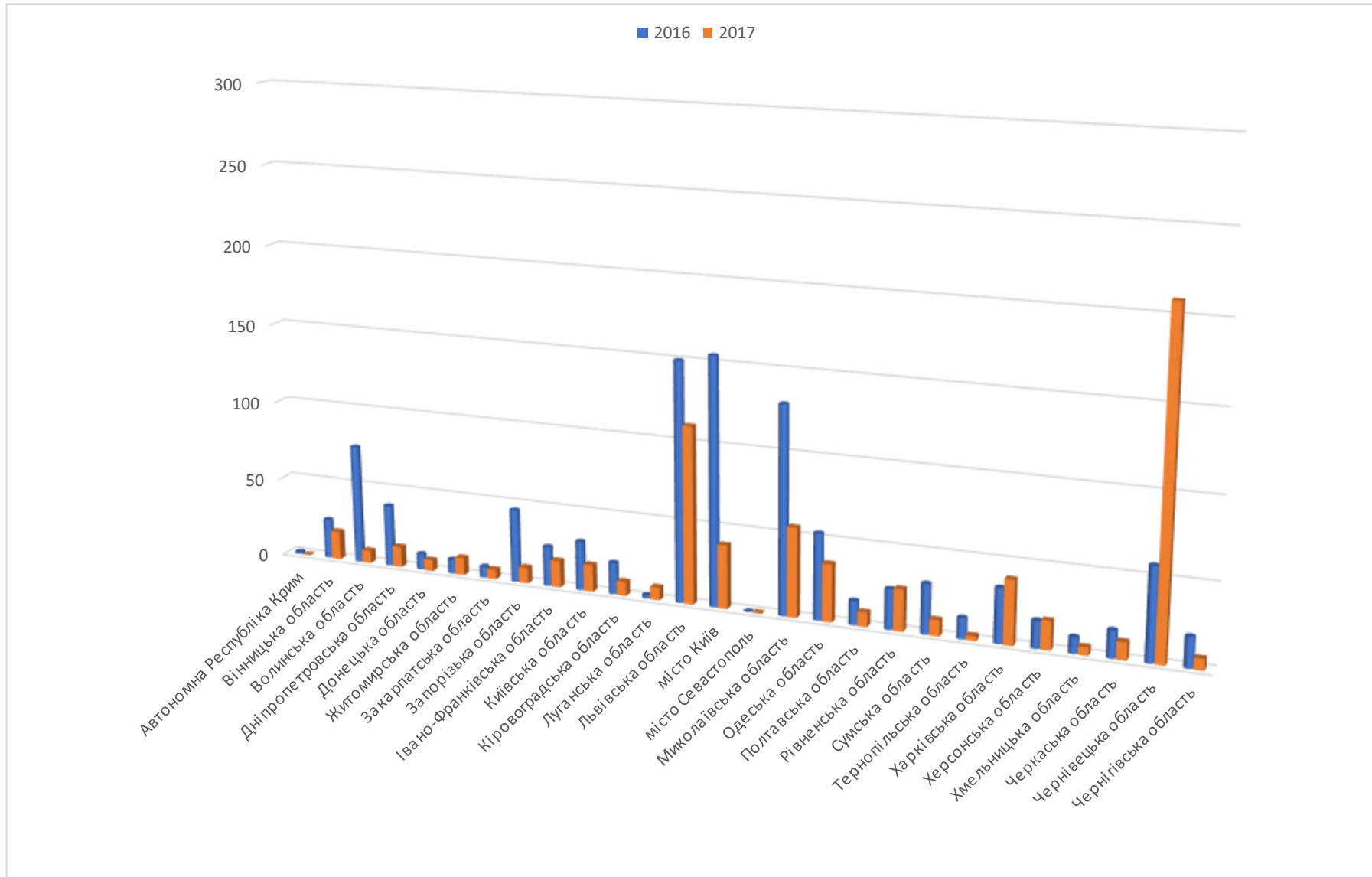

Рис. 2. Регіональний розподіл економічних злочинів, що скоєні в кіберпросторі (2016-2017 рр.)

Кількісний аналіз економічних злочинів за їх видами відповідно до Кримінального кодексу України представлено на рис. 3.

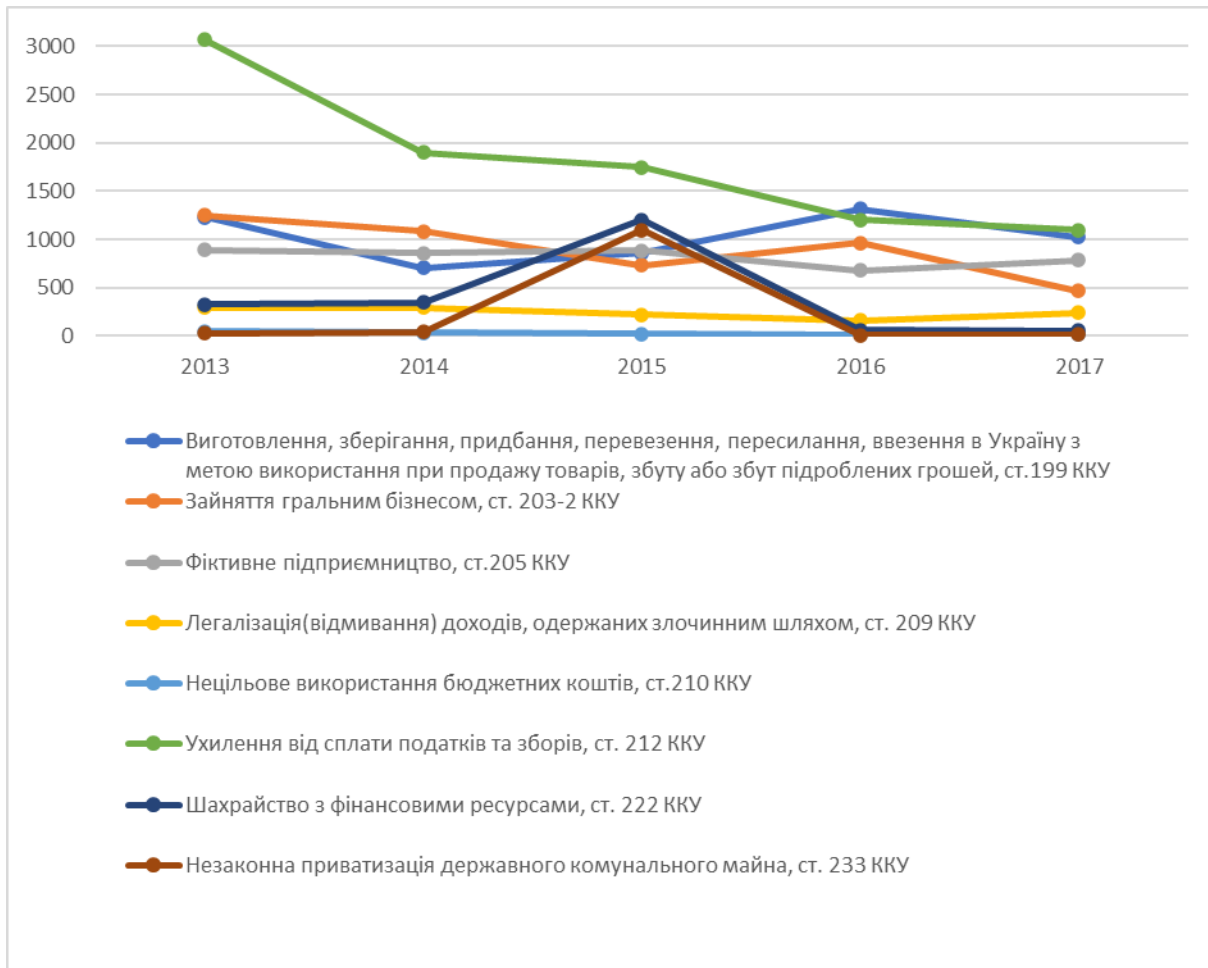

Рис. 3. Динаміка економічних злочинів за їх видами згідно з ККУ

Дослідивши динаміку економічних злочинів в сфері господарської діяльності за період 2013-2017 рр. варто зазначити наступне: найбільше економічних злочинів було здійснено у напрямі ухилення від сплати податків та зборів, незважаючи на те, що їх кількість скоротилася з 3069 до 1099. Зайняття гральним бізнесом та виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою використання при продажу товарів, збуту або збут підроблених грошей є другим по величині напрямом економічних злочинів в Україні. Їх розмір скоротився у 2017 р. проти 2013 р. з 1248 до 468 та з 1233 до 1022 відповідно. Протягом досліджуваного періоду найменше економічних злочинів стосувалося нецільового використання бюджетних коштів і їх кількість скоротилась з 48 до 21, що є позитивним для економічної системи країни.

Протидію економічній злочинності в Україні можна представити шляхом оцінки динаміки досудового розслідування кримінальних впроваджень за економічними злочинами (рис. 4).

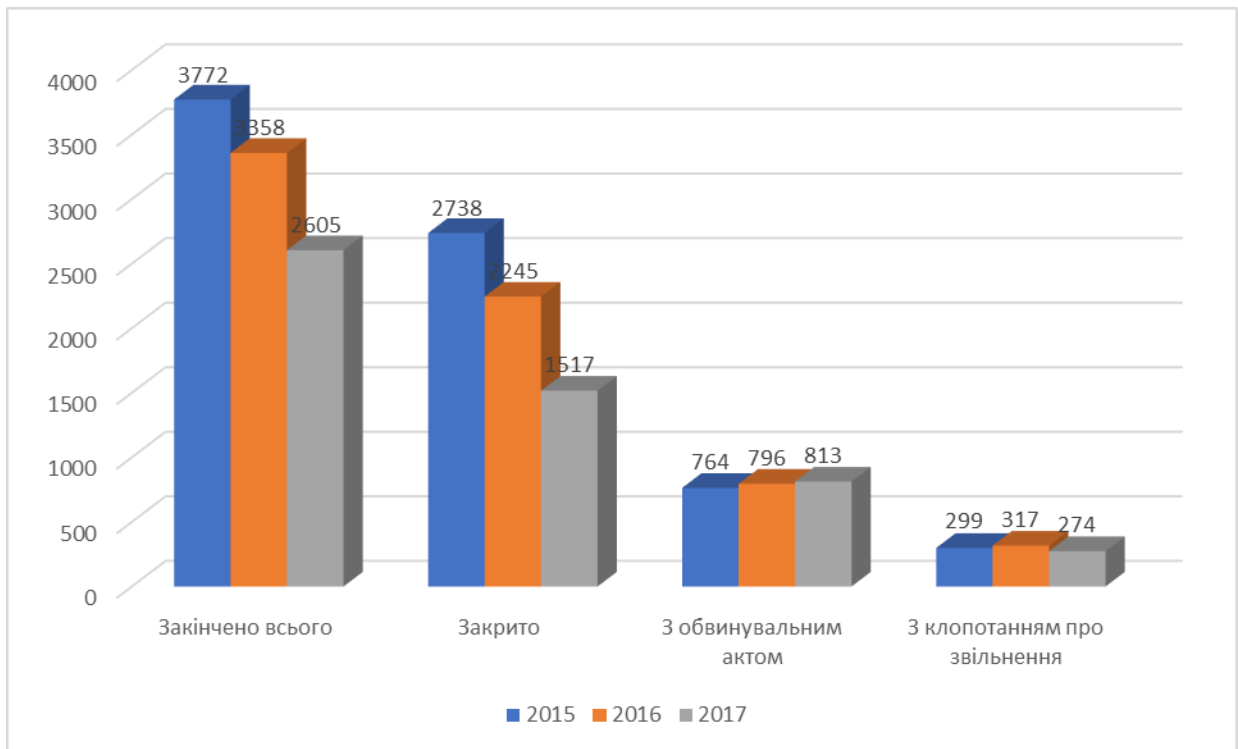

Рис. 4. Кількісні показники досудового розслідування кримінальних проваджень за економічними злочинами

Оцінка економічних наслідків економічної злочинності представлено на рис. 5. Проаналізувавши розміри встановлених і відшкодованих збитків від провадження економічної злочинності у різних сферах діяльності можна зробити висновок про наступне: сума встановлених збитків протягом досліджуваного періоду зменшилася з 8357 млн грн. у 2014 р. до 5279 млн грн у 2017 р., або у 1,6 разів.

Розмір коштів, відшкодованих до державного бюджету за рахунок закритих кримінальних проваджень скоротився з 699,7 млн грн. у 2014 р. до 493,4 млн грн. у 2017 р. або у 1,4 рази. Кількість розпочатих кримінальних проваджень протягом аналізованого періоду зросла майже у 2 рази, а саме: з 960 у 2014 р. до 1840 у 2017 р. Кількість закритих кримінальних проваджень із числа закритих значно знизилась з 3497 у 2014 р. до 1517 у 2017 р., тобто у 2,3 рази, а кількість закритих кримінальних проваджень за відсутність складу злочину на 1 січня скоротилась з 2625 до 1161 або у 2,2 рази.

Для оцінки впливу економічної злочинності на суб’єктів економічних відносин нами використанні результати аналітичного дослідження міжнародної аудиторської компанії [2]. Про особливості зазначеного дослідження наголошує Мрчін Клімчак, який є партнером, лідером практики форензік РwС у Польщі, Україні та країнах Балтії «Дане дослідження проводиться в Україні кожні два роки, починаючи з 2009 року, що дозволило нам спостерігати за тенденціями стосовно найбільш поширених видів економічних злочинів та шахрайства і їх впливом на українські організації, а також відслідковувати зміни в заходах, які вживають організації для попередження шахрайства» [2].

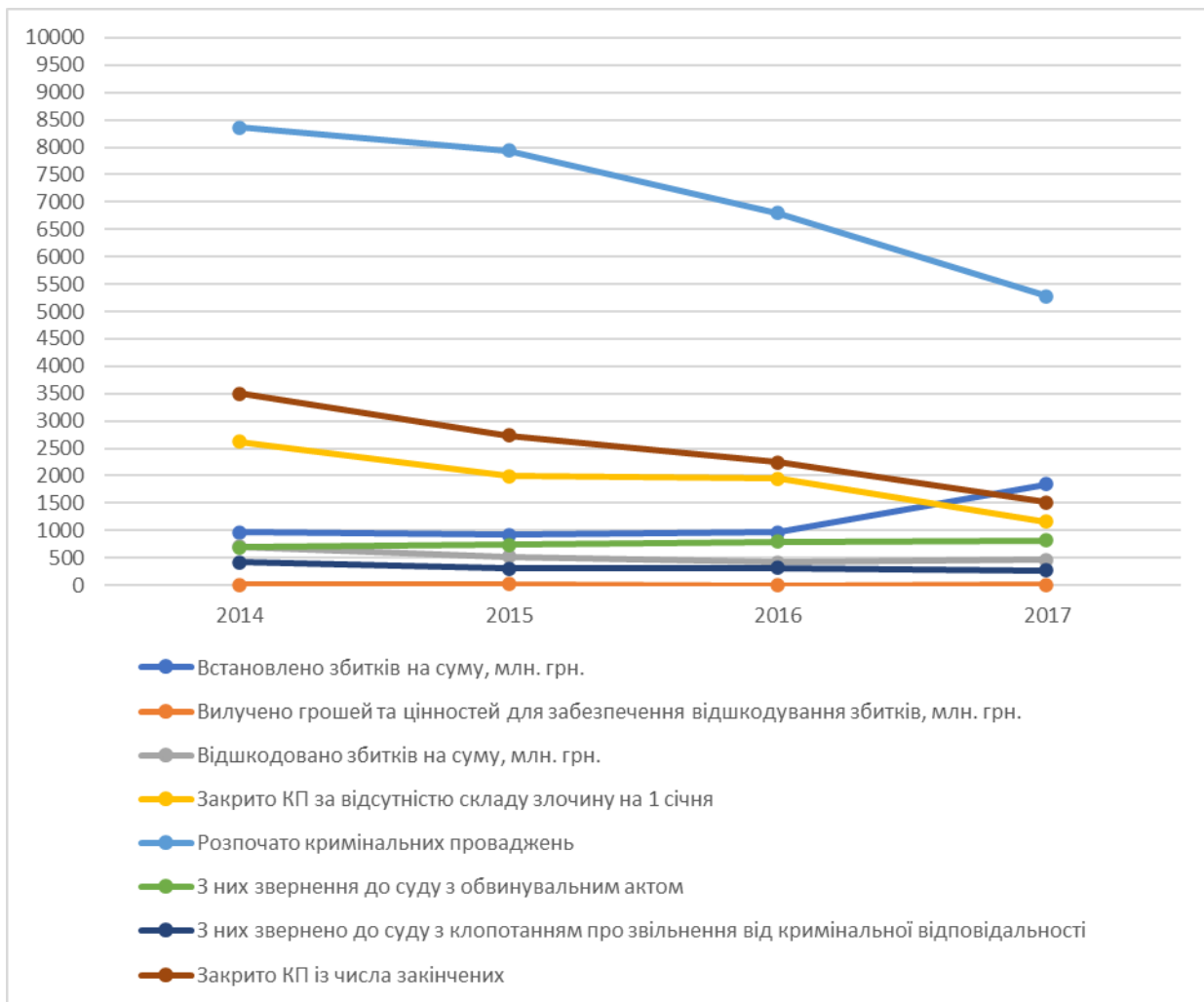

Рис. 5 . Економічні наслідки економічної злочинності

На рис. 6. представлено види економічних злочинів з якими зіштовхувалися вітчизняні суб’єкти господарювання відповідно до «Всесвітнє дослідження економічних злочинів та шахрайства 2018 р.: результати опитування українських організацій» [2].

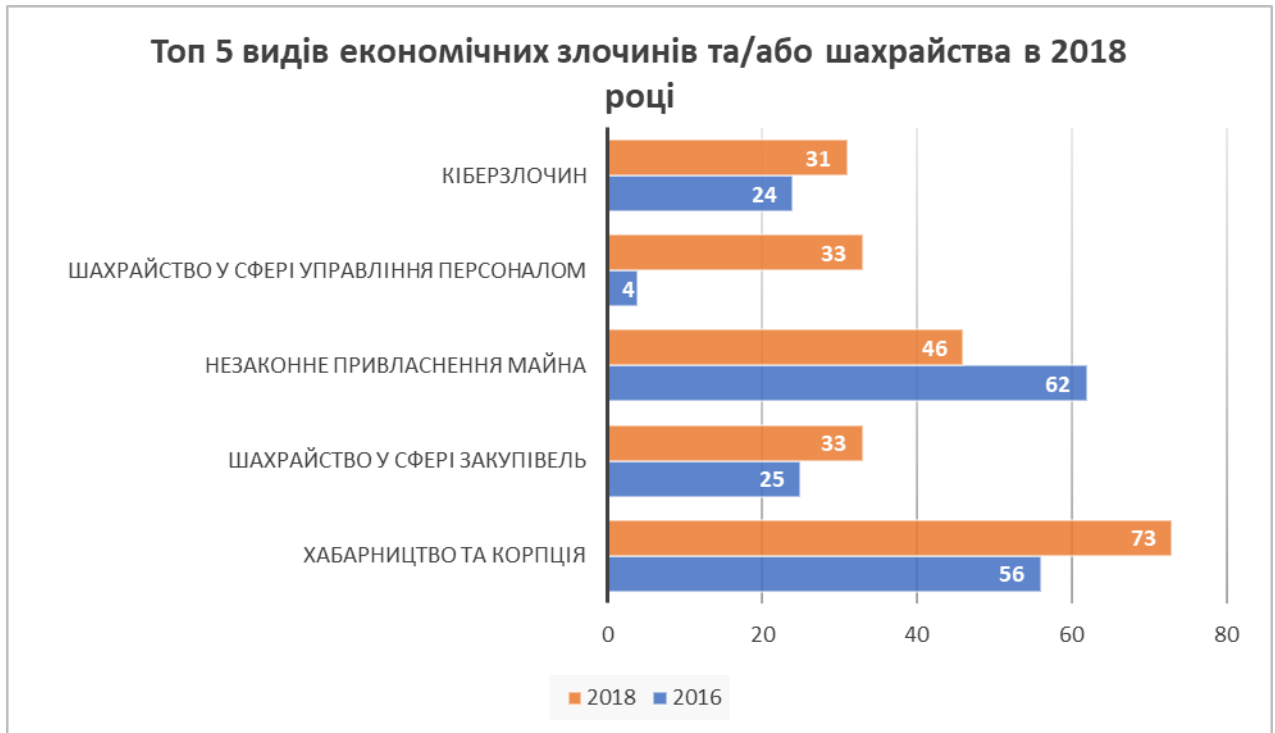

Рис. 6. Види економічних злочинів з якими зіштовхувалися вітчизняні суб'єкти господарювання

В результаті аналізу виділено 5 найсуттєвіших видів економічних злочинів та шахрайства в Україні, а саме: кіберзлочини, шахрайство у сфері управління персоналом, незаконне привласнення майна, шахрайство у сфері закупівель і хабарництво та корупція. Найбільше економічних злочинів було здійснено у вигляді хабарництва і корупції, кількість яких зросла з 56 у 2016 до 73 злочинів у 2018 році. Друге місце по кількості злочинів викликане незаконним привласненням майна, незважаючи на їх скорочення з 62 до 46 у 2018 році. Кількість кіберзлочинів та шахрайства у сфері закупівель були майже однаковими і становило 31-33 та 24-25 злочинів відповідно. Спостерігається стрімке зростання кількості злочинів, пов'язаних з шахрайством у сфері управління персоналом у 2018 р. до 33 проти 4 у 2016 р., що є негативним явищем.

На рис. 7 представлено результати опитування щодо отриманих фінансових збитків підприємствами від найбільш суттєвих економічних злочинів.

За результатами проведеного опитування власників компаній стосовно розміру фінансових збитків у доларах США, яких зазнала організація від найбільш суттєвих економічних злочинів або шахрайства протягом останніх двох років можна зробити наступні висновки.

Близько 46% опитаних стверджували, що отримали збитків у розмірі менше 100 тис. дол. США, 19% опитаних отримали збитки більше 100 тис. дол. США, але менше 1 млн. дол. США. Лише 2 % зарубіжних респондентів визнали, що розмір фінансових збитків їх організації від економічних злочинів склав понад 50 млн. дол. США.

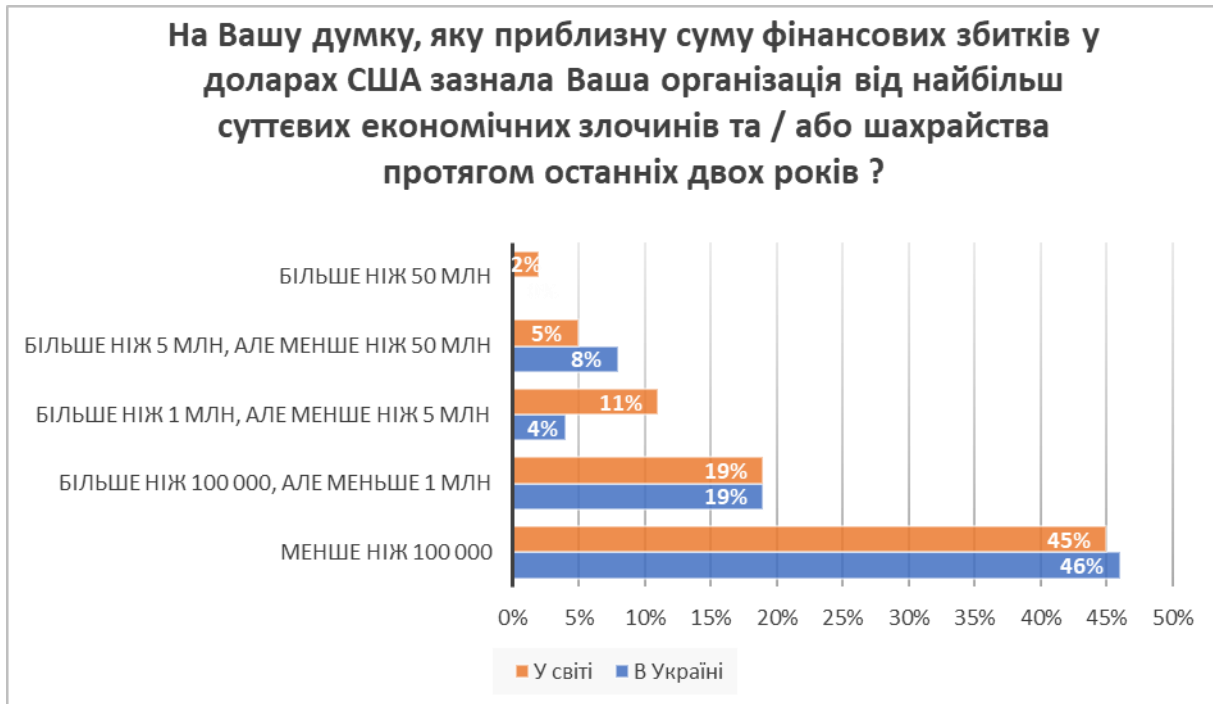

Рис. 7. Фінансові збитки підприємстві від економічних злочинів

Результати опитування щодо видів економічних злочинів з якими зіштовхувалися підприємства в цілому, представлено на рис. 8.

Серед опитаних керівників вітчизняних та закордонних організацій можна зробити висновок, що 73 % українських організацій стикалася з хабарництвом та корупцією, у той час як лише на 25% зарубіжних компаніях було здійснено подібні економічні злочини. 45% вітчизняних та світових організацій понесли фінансові втрати від незаконного привласнення майна, 31 % організацій отримали втрати від кіберзлочинів. Важливим видом економічного злочину є шахрайство у сфері оподаткування, з яким стикалося 23% вітчизняних підприємств і лише 5 % зарубіжних компаній. 21% вітчизняних компаній стверджували, що отримували збитки від незаконного відмивання коштів, в той час як лише 9 % світових організацій стикалися з подібним економічним злочиним. Інсайдерська торгівля рідко зустрічалася у

роботі опитаних організацій і займає лише 8% від всіх економічних злочинів, які траплялися.

Рис. 8. Економічні злочини з якими зіштовхувалися вітчизняні підприємства

На рис. 9 представлені результати опитування щодо економічних злочинів, які були реалізовані через кібератаки.

Виходячи з результатів опитування стосовно видів економічних злочинів та шахрайства, від яких постраждали вітчизняні та зарубіжні компанії можна стверджувати наступне: найбільше фінансових збитків понесли 51 % вітчизняних та 30 % світових організацій від порушення бізнес-процесів. Від економічного злочину у вигляді вимагання (програмне забезпечення типу ransomware) постраждали 38 % опитаних вітчизняних та 21 % світових підприємств та організацій. Порушення прав інтелектуальної власності та атаки з політичним мотивом або атаки, що профінансовані державою нанесли фінансових втрат 19 % опитаних вітчизняних підприємств, а той час як лише відповідно 12 % та 5 % світових компаній та отримали втрати. Варто відмітити, що 24 % закордонних компаній і 13 % вітчизняних організацій постраждали від незаконного привласнення майна.

Рис. 9. Економічні злочини, що реалізовані через кібератаки на вітчизняних підприємствах

Висновки. Отже, нами здійснено оцінку сучасного стану економічної злочинності в Україні у період 2008-2017 рр., яка дозволило встановити, що найбільша кількість економічних злочинів припадала на 2013 р. Вивчаючи офіційні дані щодо видів економічних злочинів та способів їх учинення було виявлено, що більшість із них були здійснені через використання комп'ютерних технологій. Проаналізувавши регіональний розподіл економічних злочинів, які скоєні в кіберпросторі можна стверджувати, що середня їх кількість по регіонах України становить 20-25 злочинів протягом досліджуваного періоду. Найбільша кількість економічних злочинів у 2016 році була здійснена у м. Київ (155 злочинів), Львівській області (150 злочинів) та Миколаївській області (130 злочинів). Дослідивши динаміку економічних злочинів в сфері господарської діяльності за період 2013-2017 років варто зазначити, що найбільше економічних злочинів було здійснено у напрямі ухилення від сплати податків та зборів. Оцінено економічні наслідки економічної злочинності в Україні для суб'єктів економічних, в т.ч. у грошовому вираженні. Проведено опитування власників компаній стосовно розміру фінансових збитків у доларах США, яких зазнала організація від найбільш суттєвих економічних злочинів або шахрайства протягом останніх двох років.

Бібліографічний список.

1. Александрова І.А. Сучасна кримінальна політика по забезпеченню економічної безпеки і протидії корупції: дис. ... д-ра юр. Наук : 12.00.08 / Нижній Новгород, 2015. С.34.

2. Всесвітнє дослідження економічних злочинів та шахрайства 2018 року: результати опитування українських організацій. Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://www.pwc.com/ua/uk/survey/2018/pwc-gecs-2018-ukr.pdf>

References

1. Aleksandrova I.A. Suchasna kriminal'na politika po zabezpechennyu ekonomichnoї bezpeki i protidii korupcii : dis. ... d-ra yur. Nauk : 12.00.08 / Nizhnij Novgorod, 2015. S.34. [in Russian]

2. Vsesvitnje doslidzhennja ekonomichnykh zlochyniv ta shakhrajstva 2018 roku: rezuljtaty opytuvannja ukrajinsjkykh orghanizacij. Elektronnyj resurs. – Rezhym dostupu: <https://www.pwc.com/ua/uk/survey/2018/pwc-gecs-2018-ukr.pdf> [in Ukrainian]

Д.О. Грицишен. Современное состояние распространения экономической преступности в Украине как фактора угрозы национальной безопасности. В статье указано, что экономическая преступность собственно является фактором развития социально-экономических отношений и выступает продуктом социально-экономического развития государства. Предложено оценить симптомы проблемы государственной уголовной политики в сфере предотвращения и противодействия экономической преступности за оценку распространение экономической преступности в Украине и изучения удовлетворенности экономических интересов стейкхолдеров. Проанализированы количество экономических преступлений в Украине за период 2008-2017 гг. Исследована региональное распределение экономических преступлений, совершенных в киберпространстве за 2016-2017 годы и определено, что наибольшее их количество осуществлена в г.. Киев, во Львовской области и Николаевской области. Представлены количественный анализ экономических преступлений по их видам соответствии с Уголовным кодексом Украины. Сделан вывод, что в Украине больше экономических преступлений было совершено в направлениях уклонения от уплаты налогов и сборов, занятие игорным бизнесом и изготовление, хранение, приобретение, перевозка, пересылка, ввоз в Украину с целью использования при продаже товаров, сбыта или сбыт поддельных денег. Оценены динамику досудебного расследования уголовных внедрений по экономическим преступлениям

и экономические последствия экономической преступности в Украине. Представлены виды экономических преступлений с которыми сталкивались отечественные субъекты хозяйствования, из которых выделено 5 важнейших в Украине, а именно: киберпреступления, мошенничество в сфере управления персоналом, незаконное присвоение имущества, мошенничество в сфере закупок и взяточничество и коррупция. Осуществлен опрос о полученных финансовых убытков предприятиями от наиболее существенных экономических преступлений и видов экономических преступлений, которые были реализованы через кибератаки.

Ключевые слова: экономическая преступность, преступление, кибератака, государственная уголовная политика, безопасность.

D. Grizishen. The current state of economic crime in Ukraine as a factor of threat to national security. The article states that economic crime is actually a factor in the development of socio-economic relations and is a product of socio-economic development of the state. It is proposed to assess the symptoms of the problem of state criminal policy in the field of prevention and combating economic crime by assessing the prevalence of economic crime in Ukraine and studying the satisfaction of economic interests of stakeholders. The number of economic crimes in Ukraine for the period 2008-2017 is analyzed. The regional distribution of economic crimes committed in cyberspace for 2016-2017 is studied and it is determined that the largest number of economic crimes was committed in Kyiv, Lviv region and Mykolaiv region. The quantitative analysis of economic crimes by their types according to the Criminal code of Ukraine is presented. It is concluded that in Ukraine most economic crimes were committed in the areas of tax evasion, gambling and manufacturing, storage, acquisition, transportation, shipment, import to Ukraine for use in the sale of goods, sale or sale of counterfeit money. The dynamics of pre-trial investigation of criminal cases on economic crimes and economic consequences of economic crime in Ukraine are estimated. The types of economic crimes faced by domestic businesses are presented, of which the 5 most significant in Ukraine are identified, namely: cybercrime, fraud in the field of personnel management, misappropriation of property, fraud in the field of procurement and bribery and corruption. A survey was conducted on the financial losses received by enterprises from the most significant economic crimes and types of economic crimes that were committed through cyberattacks.

Key words: economic crime, crime, cyberattack, state criminal policy, security.

Стаття надійшла до редакції: 16.10.2020 р.